

У СПОДІВАННІ ЧУДА

— *Ultimo veritas?* Останньому — правда?

Світло олійної лампи м'яко вирізьблювало гострі риси старечого обличчя дон Фернана де Кастро, званого в Бургосі «*el Sabio*» — «мудрець». Поважний г'ранд підвів ясний погляд своїх мудрих очей на молодого Карльоса де Лясерда. Струнка постать юнака поринала в легенькому присмерку, що поза світляним колом лампи наполовину приховував робітню вченого, наповнену дивовижними речами.

— *Ultimo veritas?..* Ні, Карліто! Не тобі відтулиться вона! Бо не ти будеш «останнім»... Може, навіть, — лагідно всміхнувся старий філософ, — сам станеш «предком»! Заложиш «новий» рід... з двох «старих», разом з'єднаних...

Дон Карльос повільно глянув на перстень, що з роду в рід давали його Лясерди при заручинах. Посмутнів і почувався непевно: чейже не завважив дон Фернан, що... і, опанувавши свою збентеженість, діткнувся пугару.

— Ах, правда! — промовив елегійно. — Я, як Пилат, запитую: що вона є? І де схована?..

Дон Фернан сперся на масивний том «Хуан-Мігуелевої хроніки».

— Сину моєї душі!! Навіть Христос не відповів Пилатові на те питання!.. Бо, певне, це річ не людського розуму. І кожний її собі уявляє інакше.

— Але, мабуть, найчастіше, — як стару бабку, що раз у раз повторяє беззубими устами ті самі, набридливі

¹ «*Niño de mi alma* — сину моєї душі» — біжний еспанський вираз ніжності.

«правди»... — викотився з-під стіни великого ватрану між полицями книг тяжкий бас старого Херонімо, старого, всім в домі поважаного Карльосового джури¹.

Увесь свій вік прожив Херонімо, навчаючи юнаків Лясердів володіти зброєю. Річ ясна: за «члена роду» вважати себе не міг, але зачислявав себе «до родини». І давнім кастілійським звичаєм часто, лишаючись при розмовах близьких панів, докидав і своє слово.

Дон Фернан поплескав долонею по злотисто-гнідих, шкурятяних обгортках «Хроніки»:

— Істина... чи правда... не буду говорити про неї!.. Але ж легенди, Карліто, такі ж вірні, як і вона.

Карльосові очі блиснули з-під темної лінії зрослих брів:

— І такі ж таємничі... Бо стають зрозумілі занадто пізно... Коли вже сталося те, що вони пророкували або назначали... Ліпше було б знати свою долю — наперед!

Дон Фернан покрутив сивою головою по широкому, руркованому, округлому, як тарілка, комнірі «фрезі»:

— Милишся, друже мій! У тому велике Боже милосердя, що не дано нам бачити майбутнє!..

— Але ж питатися не заборонено! — знову покотився з п'єтми Херонімов бас. — А тут, із дозволу їх милостей, у Бургосі, недавно об'явилась...

— Напевне, «знаменита гітана», Херонімо? — мов до дитини всміхнувся де Кастро.

— А саме так! Гітана! Звуть Маріленою². Та дарма, що циганка, за гроші не ворожить! Тільки з надхнення, коли «прочуває» майбутнє тієї людини, що її питає... В біді людям помагає! Де знайти згублену річ — укаже.

¹ Перекладаю словом «джура» вираз «maestro de armos = учитель, як обходиться із зброєю», якого поважали в родині і пани і слуги, і який за «слугу» не вважався.

² Марілена — біжне еспанське пестливе скорочення наймення Марія-Магдалена.

Чи живий, чи вже неживий хтось довго відсутній — скаже. І коли чуває — дівчина як дівчина! Але часами впадає в дивний сон. Тоді — хоч голкою її вколи — не чує! Води ж свяченої не сахається, і в сні своєму дивному Господеві хвалу віддає, церкви не цурається...

— Хто знає, які здібності має людська псіхе?.. — задумливо промовив учений.

Херонімо ж, опанувавши мову, вже не спинявся... Та ж бо та ворожка зі славного роду! Від Марії Паділли¹ походить! Що то так зачарувала колись короля дон Педра, що аж із нею оженився!.. Марілена ж не князівна, ні принцеса, а звичайна різникова донька²!.. Тож їхні милості дозволять привести її сюди? Кому ж це шкодить?

Дон Карльос знав, що ось-ось мала повернутись із королівської палати Беата, бо на зміну їй уже поїхала його наречена Каталіна, Беатина сестра. Там, при змученій королеві, що й на мить не покидала ложа смертельно немічного короля дон Феліпе, за чергою змінялися сестри.

Чому ж би не стравити час за гаданням?..

* * *

Незабаром міцна Херонімова рука піднесла заслону з кордобської цяцькованої шкіри і впустила ворожку.

З нею прийшов і її батько. Без остраху й позування циган спитав доньку:

— Чи могла б ти, Марілено, доглянути шляхи цього кавалеро³?

Гітаніта з гідністю схилила голову:

¹ Марія Паділла — історична особа. Була це циганка, з якою король дон Педро морганатично оженився, незвичайно розумна й гарна.

² Цигани в Іспанії живуть осіло. Більшість із них — торговці. Переважно різники, кошикарі, «ножарі» (що виробляють ножі), ковалі. Старші циганки продають на вулицях оладки «banudo», які тут же печуть. Завжди чисто одягнені.

³ Пишеться «caballego», читається «кавалеро». Іспанське b (б) вимовляється як українське в.

— Спробую, тату! — і сіла в фотель, що його вже підсунув Херонімо.

Простягла до Карльоса руки, повернені долонями догори.

Лясерда не зрозумів і взявся за гаманець. Але циган покрутив головою і знаком показав: покласти руки на Маріленіні.

Гітана якийсь час майже суворо дивилася Карльосові в вічі. Потім спустила повіки, глибоко зітхнула. За хвилину дихала рівно й спокійно: спала.

Циган усе уважніше вдивлявся в доньку. Діткнувся до її плеча.

Дрібне тремтіння пробігло невеличкою постаттю циганки. Напружилась, витяглась і вгрузла в подушки фотеля.

Дон Фернан і Херонімо присунулися ближче.

Карльос споважнів. Чув тепло циганчиних долонь, що ніби «відбирали» його власну теплоту. Почував кволість, як від утоми. Здавалося: ось-ось засне й сам... Було неприємно. Але ніби не вистачало сили, щоб струснути цю дрімливість і припинити гру.

— В ім'я Господне! Чи чуєш мене, Марілено? — озвався циган.

— Чую... Нехай буде благословення Всемогутнього... Бачу години й дні... довгі дні... що йдуть над головою кавалеро...

Уста гітани ледве ворушилися. Голос був тихий, безбарвний.

— Що загрожує людині цій? Залізо, отруя, вогонь?..

— Залізо... малі звірята, подібні до псів... Пам'ятай: утрачене знайдеш, коли вважатимеш, що втрачене воно навіки...

Раптом скрикнула:

— Б'є година долі його! Хитнулись терези життя й смерти...

Далі шепотіла ледве чутно...

А в дверях стояла стривожена Беата. Вся, як квітуча ніжність, дивно не в'язалась вона зі своїм важким двірським одягом. Блискучими очима вп'ялась у Карльоса, що, вгляdivши її, вже зірвався з місця.

Але в тій хвилині гітана скрикнула знову:

— Слухайте!..

Над Бургосом упав, як чорна заслони жалоби, похоронний дзвін¹ — «*togue a muerto*». За першим покотилися хвилями — все наростаючи — тужні голоси інших дзвонів. Мідяний хор дзвонів із усіх церков приносив Еспанії вістку, що король Феліпе достраждав.

Беата й гітана стали навколiшки. Чоловіки хрестилися.

А за мить Беатин повіз і Карльосів кiнь гнали до Бургосу.

* * *

У великій кімнаті королівської палати тривало гнітюче, як загроза, мовчання. Мов перетворені на статуї, без руху, сиділи в ній дві постаті: королева-вдова, донья Хуана, та її сповідник, падре Інніґо де Санто Еспіріто.

Думка одної блукала в безкраїх просторах жалю; другий взагалі ніколи не помічав світу.

Вираз достойного спокою — приписаний суворою етикетною еспанського королівського двору — спочивав на безкровно-блідому обличчі королеви, що ніби скам'яніла в своїм болю. Відсутній погляд занадто розумних очей, здавалося, не пізнавав і не бачив нічого.

Нечутно до кімнати вступив начальник королівської варті, де Сандоваль², молоде обличчя якого дивно не гар-

¹ *Togue a muerto* — власне, дзвін, що сповіщає про смерть когось із парохіян.

² Згадані в повісті особи — майже всі історичні, й наймення їх повністю подані. Але титул Сандовалья — *duque* (дуке), себто герцог, не вмію перекласти на українську мову. Переклад «князь» був би несправний. Бо ти-

монізувало з передчасно посивілим волоссям. Завмер у глибокому поклоні.

Якийсь час донья Хуана, немов не помічаючи його, мовчала. Потім струснула головою, наче будилась із задуми:

— Ще щось існує на світі?

— Милостива володарко, — почав Сандоваль.

Сухі, великі очі королеви блиснули, мов у гарячці:

— Не володарко... вдова!.. — і чарівно-мелодійний її голос, що весь Мадрид звав його «неземським»¹, зломився, немов ніжна, скляна голка. Восково бліда рука торкнулась чола. — Вдова... А вдові не личить зберігати попередній хід життя...

Опритомніла цілком. Говорила вже не зломана горем жінка, а наказувала королева.

— З цілим двором, я сама допроваджу тіло дон Феліпе до його батьківщини — Австрії². Вирушимо ще цієї ночі.

На мовчазний поклін здивованих, увійшовших за Сандовалем гравців, що вже заповнювали залю, додала:

— По дорозі заїдемо у визначні церкви Іспанії. Помолимося перед чудотворними мощами та іконами. Прохатимемо чуда... Чуда, що не може не прийти³!

тул дукє (франц. «duc») іде зараз за князем («principe», франц. «prince»). Німці й москалі зберегли форму «Herzog» — герцог. То й, може, і по-українськи могло б бути «герцог»? Чехи мають на це свою форму «vevoda». Але вважаю, що по-нашому не можемо вживати тієї форми, бо плуталась би з поняттям «воевода». А лишити «дуко» також не можна, бо по-українському називають «дукою» просто багату людину. Тож не остається нічого іншого, як уживати такі форми «герцог».

¹ По анналах і записах, королева донья Хуана прозвана «la Loba» — безумна, бо ж таки стратила була на якийсь час здоровий розум, — мала незвичайно приемний, чарівний голос.

² Такий, справді, був намір королеви доньї Хуани.

³ Велике горе так вплинуло на неї, що вона на якийсь час утратила здоровий розум. Тому в еспанській історії називають її «Juana la Loba» («Хуана безумна»). Латинське *j* читаємо в еспанській мові як наше *х*.

* * *

І почалася дивна мандрівка живих із мертвим...

Слаба здоров'ям, але призвичаєна до аскези й само-
вмертвіння, королева¹, не знала втоми. Не бачила пере-
шкод, ані перепон. Скелі чи провалля, річки й потоки —
скрізь мусила бути дорога жалібному походові.

Скрізь у кожної чудотворної ікони, у кожному Божо-
му храмі, донья Хуана просила чуда: воскресіння забаль-
зованого тіла короля²!

* * *

Зміцнявся холодний подих вітру з гір. Співав зловіс-
но, наганяючи присмерк на червоні язички-шпилі далекої
Сієрри. Гасив відблиски осіннього заходу, натягаючи м'яку,
біляву імлу, що кучерявилась і розсипалась, мов жива, не-
вловима істота. Ту імлу, звану «callina», — що приходить
на зміну літнім, розпаленим дням.

На великому возі-катафальку коливалась чорно на-
крита труна.

Знервовані безупинним похоронним співом коні пир-
хали від нагору смолоскипів, свічок та хмар кадильного
диму, що всмикувався в осінню імлу над розпучливо-по-
рожньою, мертвою, — як місячна поверхня! — Кастиль-
ською пустинею³.

Густіли вечірні тіні. В серці набирався нестерпний
жаль...

Лясерда, Сандоваль і два ченці відстали від походу. По-
вільною ходою пустили коней. І «попустили поводи» сво-
їх думок.

¹ До свого одружіння з дон Феліпе — донья Хуана хотіла вступити до монастиря й приготувалася до цього.

² Це був, справді, «пункт» божевілья доньї Хуани: вона твердо вірила, що дон Феліпе мусить воскреснути.

³ Краєвид Кастилії нагадує собою африканську пустиню: піски, ка-
міння, кактеї і гори — самі скелі.

ЗМІСТ

Предок.	3
У сподіванні чуда	4
«Чисті»	33
Джура	71
У видіннях минулого.	116
Казки життя.	150
«Була інна Русь старинна»	194
«Patefacta erunt Dei arcana»	240
Епілог	264
Во дні они. Оповідання з євангельськими мотивами. .	271
Прокажений	274
На Лазаревім хуторі.	281
Гадарин	285
Поклик	290
Драхма.	297
Сповідь	304
На морі Галилейськiм	309
На горі.	314
У Різдвяну ніч.	317
«Для справи»	325

Ірод	336
Що є правда?	341
«Як минула ж субота...»	346
У нічому не прогрішився	350
Лік	354
Анастатика	365